

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Філологічні зошити. Літературознавство:

ЗБІРНИК СТУДЕНТСЬКИХ
НАУКОВИХ СТАТЕЙ

ВИПУСК V

Рівне – 2017

ББК 83
Ф 54
УДК 82

Філологічні зошити. Літературознавство: зб. студ. наук. ст. Вип. V / ред. кол. О. М. Кирильчук [та ін.]. – Рівне : РДГУ, 2017. – 89 с.

У збірнику вміщені студентські наукові розвідки, результати бакалаврських та магістерських досліджень з актуальних проблем українського літературознавства, теорії літератури, компаративістики та методики викладання української літератури. Матеріали збірника можуть бути використані науковцями, студентами, вчителями-словесниками.

Рекомендовано до друку рішенням кафедри української літератури
Рівненського державного гуманітарного університету
(протокол № 3 від 25 квітня 2017 р.)

Рецензент:

ШАНЮК В.І., кандидат філологічних наук, доцент (Національний університет водного господарства і природокористування).

Редакційна колегія:

ЗАХАРЧУК І.В., доктор філологічних наук, доцент;
БЕСТЮК І.А., кандидат філологічних наук, доцент;
КИРИЛЬЧУК О.М., кандидат філологічних наук, доцент (головний редактор);
КРУПКА М.А., кандидат філологічних наук, доцент;
ТХОРУК Р.Л., кандидат філологічних наук, доцент.

ЗМІСТ

ГУЛЯ ОЛЕНА

Особливості поетики та жанрових форм малої прози

Юрія Косача 1920-50-х років 5

ДЕМЧУК НАТАЛІЯ

Мариністична символіка

роману «Майстер корабля» Юрія Яновського 10

КОЗАЧОК АЛІНА

Панський побут у творах Марка Вовчка 19

КОРІНЬ РУСЛАНА

«Текст Бетховена» в ліриці

«Розстріляного Відродження» 1920-1930-х рр..... 26

ЛАЗОРИШИНА НАТАЛІЯ

Літературні містифікації 1920-1930-х років 30

ЛЕПЕХА НАТАЛІЯ

Дебогорій-Мокрієвич як літературний персонаж

роману «Тодір Сокір» Галини Журби 35

МАКСИМЧУК ІВАННА

Відмова від власної культури як шлях до самознищення

(за драмою Лесі Українки «Бояриня»)..... 41

ПАРФЕНЮК ІРИНА

«Людина зупиняє свій час тоді, коли вона щаслива»:

антиутопійні та фантастичні виміри

у романі Яни Дубинянської «Свій час»..... 46

ПОПОВА ДІАНА

Школа і просвіта у творах Олександра Кониського 52

ПРОЦИК ХРИСТИНА

До проблеми осмислення пам'яті роду

в романі «Музей покинутих секретів» Оксани Забужко 58

РОМАНЮК НАТАЛІЯ

Національні типи у п'єсі Миколи Куліша «Мина Мазайло»:

проблема вибору 64

САНДЕР ІРИНА

Соціум проти особистості: драма Чіпки Варениченка

(роман Панаса Мирного та Івана Білика

«Хіба ревуть воли, як ясла повні?») 69

СОБЧУК ЛЕСЯ

Школа українського перекладу в епоху шістдесятництва..... 73

ТКАЧУК КАТЕРИНА

Мікеланджело Буонарроті: візуальні медіації

в ліриці «шістдесятників»..... 81

ШУСТВАЛЬ ЮЛІЯ

Образ героя в контексті української історії

(за романом Володимира Лиса «Століття Якова»)..... 85

Христина Процик

Науковий керівник – канд. філол. наук Тхорук Р. Л.

ДО ПРОБЛЕМИ ОСМИСЛЕННЯ ПАМ'ЯТІ РОДУ У РОМАНІ «МУЗЕЙ ПОКИНУТИХ СЕКРЕТІВ» ОКСАНИ ЗАБУЖКО

Пам'ять роду у художньому осмисленні Оксани Забужко визначається на основі аналізу характерології головних героїв у вимірі національної ідентичності. Встановлено тематичне вираження (сюжетні колізії) концепту пам'яті та його вияв на рівні індивідуальної та колективної свідомості.

Ключові слова: пам'ять, рід, індивідуальна та колективна свідомість, роман, метафора.

The memory's concept of Ukrainian ancestry in creative interpretation of Oksana Zabuzhko is consisted on the analysis of character the main heroes in terms of the national identity. Established thematic expression (plot collisions) the memories concept and it's demonstration on individual and collective consciousness.

Key words: memory, ancestry, individual and collective consciousness, novel, metaphor.

Однією з прикметних особливостей українського сьогодення є потяг до осмислення свого історичного минулого у всій його складності й багатогранності. Адже засвоєння історичного досвіду минулих поколінь, їхніх традицій, інтересів, цінностей є джерелом тієї духовності, що лежить в основі національного самопізнання людини нового часу, без чого не можливе формування національної ідентичності та історичної пам'яті нації в цілому.

Розуміння феномену пам'яті окреслено у соціально-гуманітарних дослідженнях, серед яких слід відзначити таких учених, як: А. Ассман [1], Я. Ассман [2], А. Бергсон [3], Ю. Зерній [11], Н. Лобко [15], П. Нора [16], М. Ожеван [17].

Вони по-різному описують процес запам'ятовування людиною історичних фактів та стосунків між родами. На основі вищезгаданих праць можемо зауважити, що Оксана Забужко у своєму романі чільне місце відводить історичній пам'яті, яка моделюється як родовідна.

Метою статті є аналіз тематичного виписування пам'яті (теми-різновиди) шляхом узагальнення проєкцій, представлених через головних героїв роману. Таким чином здійснюється осмислення феномену на рівні індивідуальної та групової свідомості.

Сам роман «Музей покинутих секретів» став об'єктом досліджень багатьох літературознавців, серед яких: Л. Брега [4], яка зосереджує увагу читачів на феміністичній спрямованості цього художнього тексту, Г. Випасняк [5], яка, перш за все, виокремлює у романі постать національного героя як провідника нації, Н. Волковецька [6], яка звертає увагу на простори часу у романі, де минуле накладається на сучасне і

утворює для реципієнта ефект одночасності подій, О. Грищенко [8], який виокремив у романі проблему історичної пам'яті, Ю. Єгорова [9], яка зарахувала цей роман до масової літератури та окреслила феномен карнавалу в ньому, О. Задорожна [12], яка апелює до уваги читачів на поетиці роману Оксани Забужко, Г. Ключко [13], який виокремив історичні та детективні наративи у романі, О. Лілік [14], яка диференціювала у цьому романі історичну пам'ять і родовідну.

Аналіз пам'яті роду ми розпочнемо зі встановлення й осмислення емоційного фактора сприйняття сучасним поколінням відомостей про своїх померлих родичів. Слід зазначити, що проаналізуємо лише декілька видів емоцій, виписаних у романі. Поза увагою залишаються аспекти досвіду гордості, розпачу, віри, що пов'язуються із родиною.

Власне групова пам'ять роду у романі Оксани Забужко «Музей покинутих секретів» проходить у фрагментах, що змальовують спогади Дарини та Адріяна, що представляються як вирішальна внутрішня потреба і водночас процес, що вимагає від героїв співпраці. Тому можемо виділити такі етапи формування родово-історичної компетентності героїв: *задум*, який не залежить від ініціативи людини (авторка скористалася візійною образністю сновидінь, тобто створила містичний дискурс) та *активна пошукова діяльність героїв*, яка репрезентована через детективну колізію.

Тобто, письменниця сугестує думку про безперервність стосунків між поколіннями: сучасне покоління обов'язково звернеться до здобутків минулого, просто удосконалисть їх і, таким чином, перейде на новий щабель свого розвитку.

Початок цього шляху – відчуття у персонажів відчуження від естетики й побуту минулого покоління, що проявляється у вигляді **сміху**: «Жінки на знімках приоздоблені високими піріжками шин'йонів, цих дурацьких підкладок з мертвого волосся, і вбрані в нефоремнопрямокутні, луб'яні на вигляд суконки» [4, 11]. Причиною такої реакції сучасного покоління стосовно минулого стає зовнішній вигляд, одяг людей. Тобто, існують суттєві відмінності між різними поколіннями людей, що фіксується на рівні побуту, культури як цілої нації, так і окремого індивіда, адже одні герої керуються славою, таким чином авторка апелює увагу на патріотичній складовій роману, а інші намагаються втамувати свою печаль спогадами: «Вже тоді, на вернісажі мене не покидало враження, що Вадимові в дійсності начхати на всі ті картини – раз немає тої, котра їх написала» [4, 144]. Тобто, відчуження долається спогадом, який здебільшого формується на особистому досвіді. А у випадку відсутності спогаду шлях стає складнішим.

Ще одним маркером інакшості сучасного покоління постає здивування, яке характеризує сприйняття сучасниками своїх попередників через **зацікавленість**: «Аполлінарія, Стефанія, Амброзій, Володимира /.../ наводять думку радше про перших християн, аніж про родичів, віддалених від нас на яких два-три покоління» [4, 14].

Далі авторка постулює **пам'ять як пошук** інформації стосовно життя своїх родичів, і центральним при цьому стає робота з документами, розшуки в архівах, тобто вихід за межі власного досвіду й спогаду. Він описується як головний спосіб віднайдення істини: «Ні, нікуди їхати не треба, це в центральному архіві має бути, тут, у Києві, всі важливі справи тут, я дізнавалася» [4, 254]. Інакше кажучи, минуле і теперішнє зображуються невід'ємно пов'язаними, адже герої постійно намагаються зрозуміти, яким було життя їхніх родичів не з чуток, а з реальних фактів, проте їм вдалось віднайти правду не лише через довготривалу працю в архівах, але й через містичний зв'язок Адріяна Ватаманюка з Адріаном Ортинським у сновидіннях, в яких картини минулого з'являються у свідомості першого героя як спогади із власного життя. Тому, спогад як явище, співвіднесене із минулим, проектується на теперішнє та змінює позицію героїв у подальших планах на майбутнє.

Авторка також пише про групове **забуття**: «А по Проводу, так ті взагалі до Москви вивезли – туди купу українських архівів повивозили, востаннє вже в 1991-му, після 24 серпня, як тільки незалежність проголосили, – мели тоді, кажуть, як у 1941-му перед приходом німців, просто в дворі кілька тижнів папери палили – сліди замітали...» [4, 254]. Проте, таке забуття цілеспрямованим твориться з боку влади, яка змінювала свідомість громадян, закладаючи основу до засвоєння нав'язливих державних ідеологем. У такий спосіб Оксана Забужко змалювала, як блокувалось інакомислення серед провідної української еліти.

Пам'ять як акт подяки предкам виглядає найвищим рівнем вияву пам'яті роду за Оксаною Забужко, її сутність авторка описує у формі пам'яток української культури як носіїв пам'яті: «Колись, як здобудем Україну, поставимо десь у Карпатах, щоб здалеку було видно, пам'ятник селянським родинам, що нам помагали – і йшли за нас на Сибір, і гинули сотками тисяч» [4, 487]. Паралельно слід наголосити, що пам'ятник стає знаком увіковічнення своїх ідеологій на подальший хід історії. Незламність роду у визвольному русі, нескореність через інакомислення і відстоювання власної національної ідентичності випливає як явище не спорадичного, а статичного характеру, що існує в колективній свідомості громадян.

Детальніше зупинимось на пошуку Адріаном Ватаманюком своєї національної ідентичності. Його емоційну налаштованість можна охарактеризувати як **нерішучість** у власних силах. Адже в його словах відчувається сумнів у можливості декодувати послання минулих поколінь, скориставшись здобутками української культури: «Дай спокій, Дарино, в нас повна історія української ікони досі не написана, а ти хочеш, щоб хтось займався дитячими цяцьками!» [4, 74]. У цьому Дарина стала для нього соратницею, яка весь час надихала його.

У свідомості Адріяна Ватаманюка пам'ять роду також фіксується як **страх** через невиконання обов'язку перед родичами, через невміння захистити їхню честь в очах сучасників та власну слабкість, безініціативність у пошуках історичної правди.

Якщо зосередитись на особі Дарини Гощинської, то слід зазначити, що пам'ять у неї пов'язана із **соромом** – колізія Дарини та її батька. Паралельно, заглиблюючись в історію родини Ватаманюків, Дарина по-новому відкрила собі особистість батька, знищеного у часи тоталітарного режиму. Поштовхом стала знайдена позначка на його книжці: «*Оце*» і поруч надпис «*гамлетівська нерішучість при виді торжествуючого зла*». Тоді вона зрозуміла, яких зусиль докладав батько, щоб побороти свій страх перед владою, хоч його дії і були марними, але така ідея вже заслуговує поваги.

Проте Гощинську це не влаштовує: «Підростаючи, я стала його соромитись. Порівняно до моїх товаришів по школі, а надто по інституту, в мене був невдалий батько» [4, 46]. Такі оцінки оточуючих формували образ і пам'ять, які назавжди відклалися у свідомості головної героїні.

Пам'ять як спонука узгоджується зі сновидіннями, що робить цю потребу нагальною: «Думаю, що воно її мучить – оте, з чим загинула, нікому не розказавши, і вона хоче, щоб я їй допомогла з того визволитися. Я їй потрібна. І ти також, Адю. От тому ми й разом» [4, 251]. Але відновлення рівноваги і правди часто вимагає спокути чужих гріхів ціною свого життя: «Голгота, – мовить ледь чутно, – це, між іншим, і є – смерть за чужі гріхи. Теж, між іншим, спосіб прибирати, щоб чисто було... Хтось це мусить робити, коли гріхів назбирується забагато. Такий-от спосіб очищення системи, за законом великих чисел: багато-багато маленьких Голгот...» [4, 700].

Тобто, розуміння, що віднайти секрети своїх родин – це загальнонародна потреба, Дарина та Адріян бачать у цьому спокуту гріхів минулих поколінь, які хочуть поділитись з нами правдою і у такий спосіб досягнути катарсису.

Таким чином, пам'ять у романі «Музей покинутих секретів» Оксани Забужко відзначається полісемантичністю своїх проявів на рівні емоцій головних героїв роману, які тяжіють від позитивних до негативних. Перші з них проявляються через діяльність Дарини Гощинської та Адріяна Ватаманюка, а другі через родину Бухалових. Проте, найкраще родовідна пам'ять, за Оксаною Забужко, проявляється під час групової взаємодії головних героїв.

Чільне місце у романі відводиться поняттям шлюбу та сім'ї, які невід'ємно пов'язані із родовідною пам'яттю. Саме завдяки шлюбній інституції контамінуються погляди двох різних родів і формується нова світоглядна модель суспільства. Але таке взаємопроникнення інтересів і поглядів можливе і в результаті дружніх стосунків, як ми це бачимо у Дарини Гощинської та Влади Матусевич, або через любовні зв'язки Дарини і Адріяна Ватаманюка. Саме під час «обміну привидами» з родичами Адріяна, Дарина відчула нагальну потребу допомогти минулому поколінню постати в правді.

Отже, слід зазначити, що цей роман надзвичайно різнобічно розкриває механізм запам'ятовування та відтворення історії не лише родовідної, але й цілого народу, оскільки тут присутні *пам'ять місця*: постійно обігрується

дитяча гра у «секрети». Інакше кажучи, йдеться про секретне місце, що, за словами Аляйди Ассман, служить «суб'єктом, носієм спогадів, і часом, де це можливо, розширює пам'ять так, що пам'ять місця значно виходить за межі людської пам'яті» [1]. Тобто у похованні цих секретів наголос зроблено на зберіганні пам'яті, її передачі у невідоме майбутнє.

Також авторка відстежує проблему *контролю за пам'яттю* з боку влади, відтак українська нація набула рис спільноти з поділеною пам'яттю, сегменти якої на події минулого дивляться кардинально різними поглядами і не можуть дійти одностайної думки.

Можемо відстежити також те, що у романі присутні *докази пам'яті*, які виявляють себе у його документальності, адже сама авторка працювала над цим романом понад сім років, шукаючи необхідну інформацію, а також вмонтовує отриману інформацію у свій текст: фотокартку, на якій зображено боївку (п'ятеро повстанців, серед яких одна жінка). Світлина з Оленою Довган постійно присутня у тлі тексту, вона задає розвиток лінії про УПА. Фотографія стає індексом, достовірним фактом реальності, ілюстрацією та інтертекстом. Одні герої намагаються віднайти ці світлини і дізнатися про історію свого роду, а інші назавжди забувають про неї.

Досліджуючи культурну та родовідну пам'ять українців на сторінках роману Оксани Забужко, можемо глибше пережити і збагнути не лише наслідки, а й причини розщеплення та конфліктів пам'яті у межах одного народу, і ще раз спостерегти своєрідне змагання жертв серед пам'ятей постраждалих і знищених культурних спільнот. У такий спосіб авторка розкриває перед нами не лише процес запам'ятовування, але й забування, що веде за собою втрату національної ідентичності і показує культурний та інтелектуальний регрес нації.

Джерела:

1. Ассман А. Простори спогаду. Форми та трансформації культурної пам'яті / А. Ассман; пер. з нім. К. Дмитренко, Л. Доронічева, О. Юдін. – К. : Ніка-Центр, 2012. – 440 с.

2. Ассман Я. Культурная память. Письменность, воспоминание и политическая идентичность в ранних цивилизациях / Я. Ассман; пер. с нем. М. Сокольской. – М. : Языки славянской культуры, 2004. – 368с.

3. Бергсон А. Творческая эволюция. Материя и память / А. Бергсон; пер. с фр. – Минск : Харвест, 1999. – 1408 с.

4. Брега Л. Жіночий простір роману О. Забужко «Музей покинутих секретів» / Л. Брега // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Літературознавство. – 2014. – № 19. – С. 13-17.

5. Випасняк Г. Іконічність образу національного героя: за романом О. Забужко «Музей покинутих секретів» / Г. Випасняк // Питання літературознавства. – 2012. – Вип. 85. – С. 121-130.

6. Волковецька Н. Діалог минулого і сучасного у романах Оксани Забужко «Музей покинутих секретів» та Марини Левицької «Коротка історія

тракторів по-українськи» / Н. Волковецька // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Філологічна. – 2012. – Вип. 27. – С. 133-135.

7. Гундорова Т. Транзитна культура. Симптоми постколоніальної травми / Т. Гундорова. – К. : Грані-Т, 2013. – 548 с.

8. Грищенко О. Кризь простори часу: до проблеми історичної пам'яті в романі «Музей покинутих секретів» О. Забужко / О. Грищенко // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. Сухомлинського. Серія : Філологічні науки. – 2013. – Вип. 4. – С. 55-59.

9. Єгорова Ю. Феномен карнавалу в масовій літературі (на матеріалі роману Оксани Забужко «Музей покинутих секретів») / Ю. Єгорова // Науковий вісник Миколаївського державного університету ім. В. Сухомлинського. Серія : Філологічні науки. – 2015. – № 2. – С. 98-102.

10. Забужко О. Музей покинутих секретів: роман / О. Забужко; вид. 2-е, доп. – К. : Факт, 2009. – 832 с.

11. Зерній Ю. Як суспільства пам'ятають: властивості та механізми функціонування історичної пам'яті / Ю. Зерній // Стратегічні пріоритети. Науково-аналітичний щоквартальний збірник. – 2008. – № 4 (8). – С. 35-43.

12. Задорожна О. Поетика прози у новелі В. Винниченка «Момент» і романі О. Забужко «Музей покинутих секретів». Літературознавчі студії: збірник наукових праць / О. Задорожна; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т філол. Вип. 32. – К., 2012. – С. 99-104.

13. Ключко Г. «Музей покинутих секретів». Исторический и детективный нарративы / Г. Ключко // Мова і культура. – 2013. – Вип. 16. – С. 328-332.

14. Лілік О. Історія України й історія родини в романі О. Забужко «Музей покинутих секретів» (вивчення твору у ВНЗ) / О. Лілік // Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки. – 2012. – № 4. – С. 114-118.

15. Лобко Н. Пам'ять роду як вияв первинних форм згуртування українців. / Н. Лобко // Український досвід спільнотного згуртування. Матеріали міжнародної наукової конференції. 26 жовтня 2006 року. – К. : Українська Видавнича Спілка, 2006. – С. 336-346.

16. Нора П. Теперішнє, нація, пам'ять / П. Нора; пер. з фран. А. Рєпа. – К. : Кліо, 2014. – 272 с.

17. Ожеван М. Національна пам'ять та «історичні травми»: дискурси переможців і переможених / М. Ожеван // Стратегічні пріоритети. – 2014. – № 1. – С. 24-31.